

8. Centre National de Ressources textuelles et lexicales, available at :<http://www.cnrtl.fr/definition/-itude> (access February 28, 2015).
9. Available at :<http://www.cnrtl.fr/definition/agro-> (access February 28, 2015).
10. Available at :<http://fr.wiktionary.org/wiki/agrocarburant> (access February 28, 2015).
11. Available at :<http://www.cnrtl.fr/definition/-ium> (access February 28, 2015).
12. Available at :<http://www.cnrtl.fr/definition/nano-> (access February 28, 2015).
13. Available at :<http://www.cnrtl.fr/definition/immunit%C3%A9> та <http://www.cnrtl.fr/definition/immuno-> (access February 28, 2015).
14. Vocabulaire des techniques de l'information et de la communication ou TIC, 2009, available at : <http://www.culturecommunication.gouv.fr/Politiques-ministerielles/Langue-francaise-et-langues-de-France/Politiques-de-la-langue/Enrichissement-de-la-langue-francaise/FranceTerme/Vocabulaire-des-techniques-de-l-information-et-de-la-communication-ou-TIC-2009> (access February 28, 2015). Available at :<http://www.cnrtl.fr/definition/d%C3%A9> (access February 28, 2015).
15. Vocabulaire de l'audiovisuel et de la communication, 2010, available at : <http://www.culturecommunication.gouv.fr/Politiques-ministerielles/Langue-francaise-et-langues-de-France/Politiques-de-la-langue/Enrichissement-de-la-langue-francaise/FranceTerme/Vocabulaire-de-l-audiovisuel-et-de-la-communication-2010> (access February 28, 2015).
16. Vocabulaire de l'automobile, 2008, available at : <http://www.culturecommunication.gouv.fr/Politiques-ministerielles/Langue-francaise-et-langues-de-France/Politiques-de-la-langue/Enrichissement-de-la-langue-francaise/FranceTerme/Vocabulaire-de-l-automobile-2008> (access February 28, 2015).

УДК 811.161.2'373:398.8(477)

ЕТИКЕТНІ ЕПІТЕТИ ТА ЇХ СТИЛІСТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ В МОВІ УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ ЛІРИКИ

Гриценко О. В., здобувач

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна

vosgoscx39001@gmail.com

У статті аналізуються етикетні епітети, вживані в мові українського пісенного фольклору, а також звертається увага на їх семантику, текстотвірну та стилістичну роль.

Ключові слова: епітет, етикетний епітет, постійний епітет, етикетне значення, звертання, зворотна формула, стилістична фігура.

ЭТИКЕТНЫЕ ЭПИТЕТЫ И ИХ СТИЛИСТИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ В ЯЗЫКЕ УКРАИНСКОЙ НАРОДНОЙ ЛИРИКИ

Гриценко О. В.

Запорожский национальный университет, ул. Жуковского, 66, г. Запорожье, Украина.

В статье анализируются этикетные эпитеты, употребляемые в языке украинского песенного фольклора, а также обращается внимание на их семантику, текстообразующую и стилистическую роль.

Ключевые слова: эпитет, этикетный эпитет, постоянный эпитет, этикетное значение, формула обращения, стилистическая фигура.

ETIQUETTE EPITHETS AND STYLISTIC POSSIBILITIES OF LANGUAGE UKRAINIAN FOLK POETRY

Gritsenko O. V.

Zaporizhian national university, Zhukovsky str., 66, Zaporizhzhya, Ukraine

This article analyzes the etiquette epithets used in language Ukrainian folk song, and draws attention to their semantics and stylistic text-forming role. Etiquette epithets used in the language of folk poetry are divided into two main groups. The first group consists of emotional and evaluative adjectives, the second are those that convey the friendly attitude of speaking to each other or to the manner of conduct. The possibilities of etiquette units as lexical and syntactic means style.

Defined their role in creating syntactic stylistic figures. The role of etiquette epithets in the language of folk-song works can perform stylistically neutral and stylistically colored tokens and phraseologisms. The latter are affectionately labeled derivatives, narodnopoetyzmy, outdated units.

Keywords: epithet label epithet constant epithet label value, appeal, zvertalna formula stylistic figure.

Епітети є цікавим художнім засобом, який відображає багатство, символічність та експресивність нашої мови. Художні означення цікавили вчених різних поколінь, оскільки «без епітетів наша мова взагалі була б неточною, недолугою, у ній не відчувалося б суб'єктивної індивідуальної оцінки, живого сприйняття дійсності. [...] отже, епітет – запорука точності, виразності мови, а також її образності, емоційності» [2, с. 4]. Принагідно торкалися цього питання такі дослідники, як-от: С. Я. Єрмоленко [6], К. Ф. Шульжук [33], В. А. Чабаненко [31]. Функціонування епітетів в мові української народної творчості вивчали Н. О. Данилюк [4], Т. П. Беценко [1] О. В. Слюсарєва [19], Г. В. Микитів [10], та ін. Проте на сьогодні поза увагою лінгвістів залишаються етикетні епітети, вживані в мові народної пісні. Метою роботи є аналіз деяких етикетних епітетів, вживаних у мові української народної пісні. Щоб досягти поставленої мети, треба вирішити такі завдання: визначити зміст поняття «етикетний епітет», з'ясувати типи етикетних народнопісенних означень, суть, природу та структуру, сполучуваність зі словами-назвами адресатів мовлення, з'ясувати їх семантику, а також текстотвірну та стилістичну роль.

Словники лінгвістичних термінів подають визначення поняття *epithet* [21, с 175], але такого терміна як «етикетний епітет» не фіксують. «Словник української мови» в 11-ти томах, яким ми послуговуватимемося при з'ясуванні етикетної семантики епітетів, не подає слова *етикетний*. Вважаємо справедливим, що *етикетний*, за аналогією до подібних тлумачень, – прикметник до *етикет*, тобто такий, який належить до етикету. *Етикетний епітет* – це один із засобів мовного етикету, закріплене традицією художнє означення, що займає препозицію або постпозицію відносно назви особи, називає певну ознаку, характеристику того, до кого звертаються, або ставлення до нього мовця, разом вони утворюють звертальну формулу. Етикетні епітети вказують на поважне, чемне ставлення до особи або на її емоційно-оцінну характеристику, вживаються з метою забезпечення ввічливого ставлення до співрозмовника, впливають на його емоційний та психологічний стан, а відтак – зумовлюють результативність комунікативної ситуації. Це визначення не є остаточним і вимагає уточнення, ретельнішого дослідження, оскільки саме поняття – складне явище за своєю природою.

За семантикою усі етикетні епітети, використані в народнопоетичних творах, можна поділити на емоційно-оцінні та ті, що передають ввічливе ставлення мовців один до одного або на манеру поведінки адресата. Емоційно-оцінними називаємо такі епітети, які у своєму змісті містять вказівку на оцінку адресата, передають ставлення адресанта до адресата, наприклад: *гарний, гордий, дорогий, ласкавий, милий* і под.. Ця група досить широка, її можна поділити на декілька підгруп: а) з вказівкою в семантиці на різну характеристику співрозмовника (за зовнішніми ознаками, соціальним статусом, вдачею і т. д.), б) епітети, що позначають оцінне ставлення мовця до співбесідника. Розрізняємо епітети, які характеризують того, до кого звертається мовець, за зовнішнім виглядом (*вродливий, гарний, гожий, красний, кучерявий, ладний, пишний, файний, чорнобривий* і т. д.), фізичним станом (*можний, удалий*), кольором та матеріалом (*білий, світлий, ясний, золотий*), віком та розміром (*молодий, великий*), особливостями характеру й поведінки, моральним та психологічним станом (*вірний, милостивий, сердечний, хороший, чесний, щирий*), вдачею особи (*гордий, добрий, ласкавий*), родинними стосунками (*рідний*), соціальним статусом, сферою діяльності (*вельможний, запорозький, козацький, отецький*). Окремо виступають етикетні означення, що позначають оцінне ставлення ліричного героя (адресанта мовлення) до співрозмовника (*дорогий, коханий, любий, прелюбезний, милий, славний, сличний, солодкий*). Епітетів другої групи, що вказують на вихованість, культуру манери поведінки співрозмовника, значно менше: *годний, гречний, поважний, чемний* і т. д. Слова останньої групи для сучасних мовців виступають певними штампами, які вважаються і сприймаються як дотримання елементарних правил етикету (вони лаконічно, дещо банально, нейтрально, шаблонно позначають повагу, з якою ставляться один до одного учасники комунікативної ситуації), але творчість вимагає

експресії, прагнення передати почуття ліричних героїв, їх переживання, які вони відчують під час розмови – усе це є причиною превалювання у народнопісенному мовленні епітетів емоційно-оцінної характеристики.

Оскільки стаття не дає можливості широко і детально зупинитися на кожному етикетному епітеті, хочемо подати найбільш яскраві з них, хоч усі зафіксовані етикетні одиниці (а їх приблизно 300) заслуговують на ретельне дослідження. Найбільша кількість етикетних епітетів, які характеризують особу за зовнішністю (*вродливий, гарний, ладний* і т. д.). Так, на позначення зовнішньої краси вказує етикетний епітет *гожий* (*нар.-поет.* [18, т. 2, с. 105]). Переважна більшість звертальних формул, складовим компонентом яких є прикметник *гожий*, зафіксована в чумацьких піснях при звертанні до чумацького товариства: *Ой ви, чумаченьки, ой ви, молоденькі, та все хлопці гожі, // Гей, побудуйте мені, молодому, домовину з рогожі* [32, с. 295].

Прикметник *красний* у «Словнику української мови» теж має позначку *нар.-поет.* [18, т. 4, с. 327]. Усна народна творчість яскраво демонструє етикетні можливості прикметника *красний*, вказуючи при цьому на зовнішню красу, а відтак на прихильне ставлення мовців один до одного. Більшість зафіксованих нами прикладів відбиває частотність сполучуваності епітета *красний* з назвами осіб жіночої статі (*дівка, дівонця, кухарочка, панянка, паняйка, дружечки* і т. д.): *–Ой де ж ми ідеши, **красна паняйко?*** [9, с. 378]. Зазначений прикметник може також сполучатися зі звертаннями *молодче, паничу, парень, синочку*: *–**Красний молодче, виведе нас з ліса,***... [9, с. 280]. Частотним етикетним епітетом *красний* є в календарно-обрядовій ліриці? де розцінюється як прихований комплімент: *–**Зажди, зажди, красная панночка,*** // *Да я загадаю да три загадочки:*... [9, с. 388]. Повторюючись, звертальна формула, ідентична або видозмінена, надає промові-побажанню ще більшої прихильності до господаря: *Бувай здоровий, **красний синочку,*** // ***Красний синочку чом Михайлочку*** [9, с. 488], *Соколе, соколе ясний,* // ***Паничу красний, Івашку!*** [9, с. 222]. Відповідь господарів колядникам ввічлива, у їх словах відчувається інтонація подяки, а тому вони часто повторюють той етикетний епітет, який промовляють колядники: *–**Бій, помагай біг, красна дівойко!*** // *– **Боже, дай здоров'я, красний молодче!*** [9, с. 436 – 437]. Епітет *найкрасніший* тлумачним словником не фіксується.

Окрім того, прикметник *красний* виступає як етикетний епітет у родинно-побутових, історичних, жартівливих піснях, проте є менш частотним. Художні прийоми відмежування звертання від епітета, його постпозиція по відношенню до означуваного слова, які наявні в родинно-побутовій та соціально-побутовій ліриці, підкреслюють прихильне, дещо співчутливе ставлення до ліричного героя: *Не стій, **дівко,** не плач, **красна,*** // *Така твоя доля:*... [24, с. 254]. Нестягнені або повні форми прикметників мають більше емоційне навантаження, оскільки надають твору протяжності, ліричності, соковенності або святості, є більш експресивними: *Ой ти, **дівочка,** ой ти, **красная!*** // *Ти коли зросла, коли виросла?* [22, с. 238]; *– **Зажди, зажди, красная панночка,*** // *Да я загадаю да три загадочки:*... [9, с. 388]. Повтор кінцевого звертання *красная дівко* надає мові ліричного героя інтонацію докору, застереження: *Ой було ж тобі, **красная дівко,*** // *Та вином не впивається;* // *Ой було ж тобі, **красная дівко,*** // *Та із нами не знається;* // *Та було ж тобі, **красная дівко,*** // *Та з родом попрацяться* [23, с. 102]. Звертальна формула виконує в пісні текстотвірну роль та сприяє створенню синтаксичної стилістичної фігури – епіфори. Нанизування етикетних епітетів у звертальній формулі, адресованій коханій дівчині, серед яких означення, марковане суфіксом пестливості *–еньк-*, передають всю глибину почуттів парубка, його переживання: *Війди, **Дзубо моя люба, красенька, золота!*** [25, с. 192].

Не менш експресивною є й префіксальна форма *прекрасний*, яка вказує на найвищий ступінь ознаки й поєднується в піснях зі словами *вдовонька, милий, дочка, бояри, молодець*: *Бувай здоровий, **прекрасний молодче,*** // ***Прекрасний молодче, чом Іванько*** [9, с. 487]. Часто дівчина звертається до коханого *соколе ясний, мій милий прекрасний, соколе ж мій ясний, Мій друже прекрасний* [23, с. 342], *соколе мій ясний, а паничу прекрасний, А паничу прекрасний* [14, с. 25], яка передає дівоче почуття закоханості та парубочу байдужість: ***Соколе мій ясний, мій милий***

прекрасний, // [Г]ордуєш ти мною, як вітер горою, ... [26, с. 197]. Ця ж звертальна формула в іншій пісні підкреслює переживання дівчини за долю коханого: – **Соколе мій ясний і мій милий прекрасний**, // **Який ти уродився у світі безщасний!** [14, с. 40].

Епітет **гарний** набуває етикетної функції у сполученні з назвами осіб чоловічої статі (*козак, молодець, хлопець*), лише поодинокими є приклади вживання прикметника **гарний** поряд з назвами осіб жіночої статі: *Розвивайся, сухий дубе! Завтра мороз буде, // А вже тобі, гарний хлопець, завтра похід буде!* [11, с. 133]; *Не плач, гарна Морозихо, // Не плач, не журися, // Йди з нами, козаками, // Горілки натийся* [8, с. 259]. Вказуючи безпосередньо на зовнішню красу людини, епітет **гарний** набуває дещо співчутливого відтінку в тих рядках, де герої повинні робити те, чого вони не бажають. Таку реалізацію презентують не тільки соціально-побутові пісні, а й колядки: *Вже ж на тебе, гарний хлопче, // Кайдани куються* [20, с. 246]; – **Гарний молодче**, // *Чи маєш миленьку?* [9, с. 189]. Відтінок компліменту набуває прикметник **гарний** у залицяннях, проханнях дівчат, які, як правило, спостерігаємо у жартівливих піснях: – *Прийди, прийди, гарний хлопче, // Звечора до мене!* [7, с. 542]. Синонімом до епітета **гарний** у народній поезії виступає етикетний епітет **файний** (діал. [18, т. 10, с. 55]). Етикетний епітет **файний**, як і епітет **гарний**, вказує на зовнішню красу людини: *Коли хочеш, файна любко, щоби-м до тя ходив, // Постав кладку через річку, щоби я не бродив* [16, с. 73].

Прикметник **тихий** як компонент звертальної формули вживається у колядках та весільних обрядових піснях: *Світилочко, пишна пані, // Не гордуй же ти нами, ...* [13, с. 24], *В звоночки званим, тобі ся клоним, // Тиший молодець на ім'я Іванко* [22, с. 479]. Нанизування звертальних формул у колядці створює урочистий, піднесений настрій, підкреслює приязне ставлення колядників до дівчини: *Вой біг, помагай біг, дівчино пишна, // Приспів: // В неділю рано // Зелено вино зібрано. // Гречна дівочка, файна Анночко, // Просимо ж тебе на бесідочку, // На вислухання, на колядочку, // Єк ми будемо колядувати, // Красно співати і вінчувати* [9, с. 433].

Символом молодості, дівочої та парубоцької краси в народних піснях є звертальні формули, де обов'язковим постпозиційним етикетним епітетом виступають слова **чорнобровий** або **чорнобривий**. У «Словнику української мови» цей епітет має позначку *нар.-поет.* й таку дефініцію: *'Уживається як постійний епітет до слів хлопець, дівчина, милий, мила'* [18, т. 11, с. 357]. Прикметник **чорнобровий** (*чорнобривий*) сполучається зі звертаннями, які стосуються дівчат: – *Ой чи жива, чи здорова, // Коханочко чорноброва?* [26, с. 336]. Нанизування звертальних формул, використання пестливих форм, постпозиція прикметників – ці стилістичні засоби вживаються для того, щоб передати внутрішній стан ліричного героя – відчай, розчарування, зневіру. Етикетний епітет **чорнобровий** (*чорнобривий*) в піснях може сполучатися й з іншими назвами осіб: *Оставайтесь здорові, // Свати чорноброві!* [3, с. 95]. З назвами осіб чоловічої статі поєднується лише епітет **чорнобривий**: *Ой мій милий чорнобривий, да пригортайся близько, ...* [26, с. 225].

Етикетний епітет **можний** з погляду сучасної української мови є застарілим. У колядках та щедрівках цей епітет, очевидно, вживається в значенні **заможний**, оскільки він сполучається зі словом **господар**: *А за сим словом будь же нам здоров, // Можний паноньку, господареньку, ...* [9, с. 482]. Повтор звертальної формули сприяє посиленню уваги колядників до особи, якій адресована колядка: *Ци дома, дома, можний паночку, // Можний паночку на ім'я Іваночку?* [9, с. 210].

Колористичні епітети – одна з особливостей народнопоетичного тексту. Серед них етикетноспроможними є прикметники **білий**, **світлий**, **ясний** та **золотий**. Епітет **білий** має в тлумачному словнику таку дефініцію: *'Уживається як постійний епітет до деяких назв'* [18, т. 1, с. 181-182]. У народнопісенному мовленні етикетний епітет **білий** може сполучатися зі словами **дівка**, **молодець**, **цар** та іншими й вказувати на зовнішню красу людини: *Чорна горо, не журися! // Біла дівко, не журися!* [24, с. 308]; *Бувай же здоров, білий молодче, // Білий молодче на ім'я Іванку* [9, с. 487]; – *Ой сину, сину, білий молодче, // Не люби ж тії три милейкії* [9, с. 292]. Етикетна одиниця **білий** може бути маркована зменшено-пестливим суфіксом: *Ти, дівчино біленька, // Будь для мене миленька, // Біленька, біленька, // Будь для*

мене миленька [7, с. 174]. Прикметник *білий* виступає в ролі етикетного епітета в колядках, сполучаючись з іменником *молодець*, і має символічне значення всіх позитивних рис молодої людини – чесності, щирості, здоров'я і т. д.: – *Бодай здоровий, білий молодче!* [9, с. 244].

Прикметник *молодий*, який характеризує людину за віком, як етикетний епітет є частотним у народнопоетичних творах. У словниковій статті до слова *молодий* немає вказівки на його функціонування як етикетної одиниці. У тлумачному словнику цей епітет має позначку *нар.-поет.* [18, т. 4, с. 786]. Етикетна одиниця *молодий* сполучається з іменниками-назвами осіб жіночої та чоловічої статі, а також з іменниками у формі множини, й використовується в різних за своєю тематикою, композицією, проблематикою піснях: *Прошу тебе, да не зрадь мене, молодий козаче* [26, с. 190]; *Ой день добрий, молодий хазяїн, ...* [20, с. 104]; – *Да пусти ж мене, молодий Василь, // Між молодички у таночки, ...* [26, с. 96]. Поряд із сучасною унормованою стягнутою формою прикметника в піснях мають місце повні, нестягнені форми жіночого роду та форми називного відмінка множини *молодая, молодії* (епітет *молодії* переважно вживається в історичних та соціально-побутових піснях, хоч функціонує і стягнена форма *молоді*), які надають пісні більшого ліризму, протяжності, ніжності, відбивають приязне, ласкаве ставлення до співрозмовника: *А ти, вдово молодая, // А що в тебе чути?* [8, с. 693]; *Ви, чумаки, й а ви, молодії, // Вчинить мою волю:...* [20, с. 110]. Про місце епітета у досліджуваних звертальних формулах можемо зауважити, що препозиція означення характерна для словосполучень *молодий козаче* (та інших назв осіб чоловічої статі), натомість постпозиція прикметника *молодий* – у сполученні з іменниками у формі множини (*хлопці, козаки* і под.), у поєднанні з іменниками-назвами осіб жіночої статі він може вживатися як перед, так і після означуваного слова.

Відображення жіночого прагнення до чоловічої уваги, тужіння молодих дружин за дівуванням та волею знайшло своє відображення в тавтологічному вислові *молода (молодая) молодиця*, яке має відтінок розмовності: *Ой молода молодице, молода, молода, // Але ж тебе, молодице, любити не шкода! // Ой молода молодице, маєш чоловіка, // Казала-сь мі приходити, збавиш мого віка* [16, с. 75]; *Любі наші огірочки, // Завивайте си, // А молоді молодички, // Женихайте си* [22, с. 48]. Демінутив *молодчик* у сполученні з пестливо маркованим епітетом *молоденький* утворює в піснях формально-семантичну тавтологію: *Ти, молодчик молоденький, дурний розум у тебе, // Ти божився перед богом: «Не покину я тебе»* [14, с. 45]. Тавтологічні фігури як семантико-стилістичний засіб є однією з особливостей народнопісенного мовлення. Часто роль етикетного епітета виконують стилістично марковані утворення *молоденький, молодісінкий*: *Молоденька Анютка, // Коли росла, коли нагулялась?* [3, с. 126]; – *Козаченьку молоденький, // Сватай мене, дівчиноньку!* [15, с. 103]; *Кватирочка моя золотісінька, // Донечко моя молодісінька* [3, с. 199].

Прикметник *добрий* виконує роль етикетного епітета та сполучається з іменниками у формі множини (*молодці, люди, козаки, чумаки, хлопці*) або з іменниками чоловічого роду в однині (*козак, молодець*): *Ой годі вам, добрі люди, // До церкви ходити, // Беріть ціпи та лопати // Та йдіть молотити* [24, с. 142]; *Перевозчик, ти добрий молодчик, // Перевези мене, молодця!* [24, с. 254]. У більшості історичних пісень фіксуємо стягнену форму *добрі люди*, натомість у піснях про кохання (особливо в звертаннях дівчат) частотною є книжна нестягнена форма *добрії*. Варіювання семантики народнопісенних етикетних епітетів зумовлюється іменником, тобто означуванням словом. Наприклад, прикметник *добрий* у «Словнику української мови» має таке визначення: «Уживається як постійний епітет до сл. *люди, хлопці* і т. ін. (найчастіше при формі звертання)» [18, т. 2, с. 323]. У народнопоетичних творах має дещо відмінну семантичну реалізацію. Сполучаючись з іменниками *хлопці, молодці* (особливо в історичних, дещо менше у соціальних піснях), підкреслюється не їх доброта, манера поведінки, а здоров'я, сила, фізичний стан, чесність: *Підіймайте, добрі хлопці, паруса всі вгору,...* [8, с. 648]. Натомість у календарно-обрядовій ліриці, соціально-побутових та родинно-побутових піснях прикметних *добрий* у сполученні зі словами *люди, господарі* виконує етикетну функцію, оскільки має більш абстрактну семантику, втрачає зв'язок з первинною ознакою, вживається як певний сталий зворот: *Добрий вечір вам, добрим господарям, // Ми не йдем, ми козу ведем* [9, с. 570].

Вираз *отецька дитина* широко представлений в українському пісенному фольклорі. Прикметник *отецький* є діалектизмом, який має відтінок урочистості, тому події описані у пісні, сприймаються як справжні, життєві. У «Словнику української мови» словосполучення *отецький син*, *отецька дитина* має позначку *заст.* [18, т. 5, с. 804]. У народній поезії, крім словосполучень *отецький син* та *отецька дитина*, часто вживаються вислови *отецькая дочка* [24, с. 409], *отецькіі дочки* [22, с. 100], *отецькіі сини* [22, с. 99], *отецький синочку* [23, с. 500], що підтверджують вказівку на таку характеристику особи, як порядність, вихованість: *Ночувала нічку // В зеленім садочку, // То ж з тобою, серце, // Отецький синочку* [23, с. 500]; – *Ой ви, невісточки, отецькіі дочки, // Ой устаньте, в саду оглядіте, ...* [12, с. 178]. Присвійним прикметникам не властива функція епітета, але слова *запорозький*, *козацький* у сполученні з іменником *батько* мають, окрім безпосередньої вказівки на приналежність до певного соціального класу, у народних піснях шанобливе значення: – *Гей, Максиме, полковнику, ти, батьку козацький, // Гей не втече із Уманя навіть і дух лядський* [8, с. 515]. Прикметник *поважний* як етикетна одиниця не є типовою для народнопоетичних творів, але в історичних піснях при звертанні до людини, яка займала керівну посаду, така звертальна формула, як *поважний пане*, має місце й передає ввічливе ставлення мовця до співрозмовника: *Ой гетьмане запорізький, ой любий Богдане, // Чом ти чорні сукні носиш, поважний наш пане?* [8, с. 124].

Етикетні епітети другої групи не є частотними, оскільки мова народної пісні, хоч і відбиває життєві події, але тяжіє до конкретизації почуттів, точної передачі емоцій, широких та яскравих характеристик, тому шаблонність, сталість їй мало властива. Прикметник *гречний*, нестягнена форма *гречная*, фонетичний варіант *грешний* використовуються переважно в колядках та щедрівках, зрідка трапляються ще й у весільних піснях: *Ой вийди, вийди, гречная панно, // Говори з нами, з коледниками, стихенька* [22, с. 464]; *Дякую вам, грешні свашки, // За цю співаночку* [3, с. 365]. Для мови колядок також властиве вживання прикметника *чемний* у ролі етикетного епітета: *А за сим словом святкуй нам здоров, // Можний паночку, чемний Іваночку* [9, с. 488].

Емоційно-образні лексеми, зменшено-пестливі утворення, накопичення синонімічних одиниць, постпозиція етикетних епітетів (завдяки чому вони є інтонаційно виділеними) – це ті мовні засоби, за допомогою яких хлопець прагне досягти прихильності, згоди коханої: *Твоє личенько // Білеє рум'янеє, // Моє серденько // Милеє, коханеє* [3, с. 311]. Поєднання в одній звертальній формулі двох і більше етикетних епітетів (або просто художніх означень) є однією з характерних особливостей української народної пісні: *Ти, сокіл мій ясний, // Мій милий, прекрасний, // Гордуєш ти мною, // Як вітер горою, // Мороз долиною, // Сонце калиною, // Козак дівчиною* [12, с. 130]; *Василь гречний, пишний, гордий, // Проби собі свого тата, // Свого тата, свою мамочку!* [9, с. 213]

Отже, у мові української народних ліричних пісень вживаються переважно емоційно-оцінні етикетні епітети та значно рідше епітети, які вказують на манеру поведінки та ввічливе ставлення мовців один до одного. Такі одиниці мовного етикету фіксуються тлумачним словником і мають позначку «постійний епітет» або *нар.-поет.*, щодо інших – словник на їх етикетне значення не вказує. Роль етикетних епітетів у мові народної лірики могли виконувати також прикметники, які в «Словнику української мови» мають позначку *діал., заст., розм.*. У мові пісенного фольклору етикетні епітети виконують текстотвірну та стилістичну роль. Вони беруть участь в утворенні таких синтаксичних стилістичних фігур: анафори, епіфори, паралелізму, тавтології, градації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беценко Т. П. Епітет – елементарний універсальний мовно-образний засіб народнопоетичного тексту / Т. П. Беценко // Філологічні науки: синхронічний та діахронічний аспекти : зб. наук. праць. – Суми, 2010. – Вип. 1. – С. 3–9.
2. Бибик С. П. Словник епітетів української мови / С. П. Бибик, С. Я. Єрмоленко, Л. О. Пустовіт. – К. : Довіра, 1998. – 431 с.

3. Весільні пісні / [упоряд., авт. ст. та прим. М. М. Шубравська / відп. ред. І. П. Березовський / ред. кол.: С. Д. Зубков, О. І. Дей та ін.]. – К. : Дніпро, 1988. – 476 с.
4. Данилюк Н. О. Постійні епітети в мові української народної пісні / Н. О. Данилюк // Науковий вісник Волинського національного університету ім. Лесі Українки. Філологічні науки. Мовознавство. 1. – 2011. – С. 39 – 44.
5. Єрмоленко С. Я. Українська мова : Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
6. Єрмоленко С. Я. Фольклор і літературна мова / С. Я. Єрмоленко. – К. : Наукова думка, 1987. – 250 с.
7. Жартівливі пісні : Родинно-побутові / [упоряд. О. І. Дей, М. Г. Марченко, А. І. Гуменюк]. – К. : Наукова думка, 1967. – 798 с.
8. Історичні пісні / [зб. вступ. ст., впор. І. П. Березовського, М. С. Родіної ; за ред. М. Т. Рильського і К. Г. Гуслистого]. – К. : Вид-во АН УРСР, 1961. – 1076 с.
9. Колядки та щедрівки. Зимова обрядова поезія / [за заг. ред. О. І. Дея]. – К. : Наукова думка, 1965. – 804 с.
10. Микитів Г. В. Епітет як символічно маркований атрибут у чумацьких піснях / Г. В. Микитів // Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. статей. Філологічні науки. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – № 2. – С. 204 – 208.
11. Народна лірика / [упоряд., пер. та прим. М. П. Стельмаха, І. О. Синиці]. – К. : Радянський письменник, 1956. – 400 с.
12. Народні пісні в записах Івана Манжури / [упоряд. О. І. Дея]. – К. : Музична Україна, 1974. – 350 с.
13. Народні пісні в записах Івана Нечуя-Левицького / [упоряд. О. І. Дея]. – К. : Музична Україна, 1985. – 102 с.
14. Народні пісні в записах Миколи Гоголя / [упоряд. О. І. Дея]. – К. : Музична Україна, 1985. – 202 с.
15. Народні пісні в записах Панаса Мирного та Івана Білика / [упоряд., вступ. ст. і прим. І. В. Хланти]. – К. : Музична Україна, 1977. – 198 с.
16. Народні пісні в записах Петра Козланюка / [упоряд., вступ. ст. Н. С. Шумати]. – К. : Музична Україна, 1978. – 114 с.
17. Народні пісні Буковини в записах Юрія Федьковича / [упоряд. О. І. Дей та О. С. Романець]. – К. : Музична Україна, 1968. – 222 с.
18. Словник української мови : в XI т. – К. : Наукова думка, 1971 – 1980.
19. Слюсарева О. В. Епітетика українських весільно-обрядових пісень (структурно-семантичний і функціональний аспекти) : автореф. дис. на здобуття канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова» / О. В. Слюсарева. – Харків, 2006. – 18 с.
20. Соціально-побутові пісні/[упоряд. та вступ. ст. О. М. Хмілевської]. – К. : Дніпро, 1985. – 331 с.
21. Українська мова : Енциклопедія / [редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співголова), М. П. Зяблюк та ін.]. — [2-ге вид., випр. і доп.]. — К. : Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. – 824 с.
22. Українські народні пісні. Календарно-обрядова лірика / [упоряд. О. І. Дей]. – К. : Держлітвидав, 1963. – 569 с.
23. Українські народні пісні. Родинно-побутова лірика : в 2 ч. [упоряд., вступ. ст. – Г. К. Сидоренко]. – Ч. 1. : Пісні про кохання. – К. : Дніпро, – 1964. – 586 с.
24. Українські народні пісні. Родинно-побутова лірика : в 2 ч. [упоряд., вступ. ст. – Г. К. Сидоренко]. – ч. 2. : Пісні про родинне життя. Ліричні пісні на різні теми. Жартівливі пісні. – К. : Дніпро, – 1965. – 527 с.

25. Українські пісні видані М. Максимовичем : Фотокопія з видання 1827 р. / [підготовка вид. і розвідка П. М. Попова]. – К. : Вид-во АН УРСР. – 1962. – 346 с.
26. Фольклорні записи Марка Вовчка та Опанаса Марковича. – К. : Наукова думка, 1983. – 525 с.

REFERENCES

1. Betsenko T.P. (2010) Epithet - basic universal language and imagery of folk remedy text, Epitet – elementarnyy universal'nyy movno-obraznyy zasib narodno-poetychnoho tekstu, Sumy, Ukraine.
2. Bibik S.P. (1998) Dictionary epithets Ukrainian language, Slovyk epitetiv ukrayins'koyi movy, Dovira, Kyiv, Ukraine.
3. Wedding Songs (1988), Vesil'ni pisni, Dnipro, Kyiv, Ukraine.
4. Danyluk N.A. (2011) Constant epithets in the language of Ukrainian folk song, Postiyni epiteti v movi ukrayins'koyi narodnoyi pisni, Volyn, Ukraine.
5. Ermolenko S.Y. (2001) Ukrainian: Short glossary of linguistic terms, Ukrayins'ka mova: Korotkyy tлумachnyy slovyk lnhvistychnykh terminiv, Lybid Kyiv, Ukraine.
6. Ermolenko S.Y. (1987) Folklore and literary language, Fol'klor i literaturna mova, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
7. Humorous songs: family and household (1967), Zhartivlyvi pisni : Rodynno-pobutovi, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
8. Historical songs (1961), Istorychni pisni, Kyiv, Ukraine.
9. Carols and songs. Winter ritual poetry (1965), Kolyadky ta shchedrivky. Zymova obryadova poeziya, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
10. Mykytiv H. V. (2010) The epithet symbolically marked as an attribute in the Milky songs, Epitet yak symvolichno markovanyy atrybut u chumats'kykh pisnyakh, Zaporozhye, Ukraine.
11. Folk lyrics (1956), Narodna liryka, Radians'kyy pys'mennyk, Kyiv, Ukraine.
12. Folk songs recorded John Manzhura (1985), Narodni pisni v zapysakh Ivana Manzhury, Muzychna Ukrayina, Kyiv, Ukraine.
13. Folk songs recorded Nechui Levitsky (1985), Narodni pisni v zapysakh Ivana Nechuya-Levyts'koho, Muzychna Ukrayina, Kyiv, Ukraine.
14. Folk songs recorded Nikolai Gogol (1985), Narodni pisni v zapysakh Mykoly Hoholya, Muzychna Ukrayina, Kyiv, Ukraine.
15. Folk songs recorded Panas Mirny and Ivan Bilyk (1977), Narodni pisni v zapysakh Panasa Myrnoho ta Ivana Bilyka, Muzychna Ukrayina, Kyiv, Ukraine.
16. Folk songs recorded Peter Kozlanyuka (1978), Narodni pisni v zapysakh Petra Kozlanyuka, Muzychna Ukrayina, Kyiv, Ukraine.
17. Folk songs records in Bukovina after Yuriy Fedkovych (1968), Narodni pisni Bukovyny v zapysakh Yuriya Fed'kovycha, Muzychna Ukrayina, Kyiv, Ukraine.
18. Dictionary of the Ukrainian language, in the eleventh century (1971 – 1980), Slovyk ukrayins'koyi movy: v XI t., Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
19. Slyusareva O.V. (2006) Epitetyka Ukrainian-wedding ritual songs (structural-semantic and functional aspects), Epitetyka ukrayins'kykh vesil'no-obryadovykh pisen' (strukturno-semantychnyy i funktsional'nyy aspekty), Kharkiv, Ukraine.
20. Social and domestic Song (1985), Sotsial'no-pobutovi pisni, Dnipro, Kyiv, Ukraine.
21. Ukrainian: Encyclopedia (2004), Ukrayins'ka mova: Entsyklopediya, Kyiv, Ukraine.
22. Ukrainian folk songs. Calendar ceremonial lyrics (1963), Ukrayins'ki narodni pisni. Kalendarno-obryadova liryka, Derzhlitvydav, Kyiv, Ukraine.
23. Ukrainian folk songs. Family-home lyrics p.1 (1964), Ukrayins'ki narodni pisni. Rody`nno-pobutova liry`ka, Dnipro, Kyiv, Ukraine.
24. Ukrainian folk songs. Family-home lyrics p.2 (1964), Ukrayins'ki narodni pisni. Rody`nno-pobutova liry`ka, Dnipro, Kyiv, Ukraine.
25. Ukrainian songs published Maksymovych (1962), Ukrayins'ki pisni vy`dani M. Maksy`movy`chem, Kyiv, Ukraine.
26. Folklore records and make Vovchok Athanasius Markovich (1983), Fol'klorni zapy`sy` Marka Vovchka ta Opnasa Markovy`cha, Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.